

**QASHQADARYO VILOYATIDA MEHNATGA LAYOQATLI
AHOLIGA XIZMAT KO‘RSATISH TIZIMINING RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI**

Ochilova Nargiza Akramovna

QDTU “Innovatsion iqtisodiyot” kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko‘rsatish tizimining rivojlanish tendensiyalari hududiy iqtisodiyot nuqtayi nazaridan tadqiq etilgan. Mehnatga layoqatli aholining iqtisodiy faolligi, bandlik holati, xizmatlar bozorining tarkibiy o‘zgarishlari, ta’lim, sog‘liqni saqlash, moliyaviy, transport, axborot-kommunikatsiya, savdo hamda boshqa xizmatlarning mehnat salohiyatini ro‘yobga chiqarishdagi o‘rni ilmiy jihatdan asoslangan. Qashqadaryo viloyati bo‘yicha rasmiy statistik ma’lumotlar asosida xizmatlar sohasining o‘sish sur’atlari va tarkibiy siljishlari tahlil qilinib, xizmat ko‘rsatish tizimining mehnat bozori bilan o‘zaro bog‘liqligi ochib berilgan. Tadqiqot natijasida xizmatlar bozorining miqdoriy kengayishi bilan bir qatorda, uning sifat, hududiy qulaylik, raqamlashtirish, kasbiy rivojlanish va mehnat unumdorligini oshirishga yo‘naltirilgan tarkibiy transformatsiyasini jadallashtirish zarurligi asoslangan. Shuningdek, mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko‘rsatish tizimini rivojlantirishning institutsional, iqtisodiy va tashkiliy yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mehnatga layoqatli aholi, xizmatlar sohasi, hududiy iqtisodiyot, bandlik, iqtisodiy faollik, mehnat bozori, xizmatlar bozori, inson kapitali, raqamli xizmatlar, Qashqadaryo viloyati, xizmatlar sifati, hududiy rivojlanish.

Mehnatga layoqatli aholi iqtisodiyotning ishlab chiqaruvchi kuchini shakllantiruvchi asosiy demografik qatlam hisoblanadi. Biroq mazkur

toifaning iqtisodiy faolligi faqat ish o‘rinlarining mavjudligiga bog‘liq emas. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda insonning ish topishi, malakasini oshirishi, kasbiy harakatchanligi, sog‘lig‘ini saqlashi, moliyaviy resurslardan foydalanishi, axborot olishi va transport infratuzilmasidan foydalanishi kabi omillar ham mehnat bozoridagi ishtirok darajasini belgilaydi. Demak, mehnatga layoqatli aholiga ko‘rsatiladigan xizmatlar tizimi mehnat bozorining yordamchi elementi emas, balki uning samarali faoliyat yuritishini ta‘minlovchi iqtisodiy infratuzilma sifatida namoyon bo‘ladi.

Qashqadaryo viloyati O‘zbekistonning aholisi tez o‘sayotgan, agrar, sanoat va xizmatlar sohasi bir vaqtda rivojlanayotgan yirik hududlaridan biridir. 2026-yil 1-yanvar holatiga viloyat doimiy aholisi 3 716,9 ming kishiga yetgan. 2025-yilda yalpi hududiy mahsulot 6,8 foiz, sanoat ishlab chiqarishi 7,2 foiz, qurilish ishlari 10,8 foiz va bozor xizmatlari hajmi 13,6 foizga o‘sgan. Ushbu ko‘rsatkichlar xizmatlar sektorining hududiy iqtisodiy o‘rinishdagi roli kuchayayotganini ko‘rsatadi.

Mazkur sharoitda mehnatga layoqatli aholi ehtiyojlariga mos xizmatlar bozorini shakllantirish, xizmatlarning hududlar bo‘yicha qulayligini ta‘minlash, xizmat ko‘rsatish jarayonlarini raqamlashtirish hamda xizmatlar sektori bilan bandlik o‘rtasidagi iqtisodiy bog‘liqlikni mustahkamlash dolzarb ilmiy masalaga aylanmoqda.

Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko‘rsatish tizimining rivojlanishini, avvalo, iqtisodiy faollik ko‘rsatkichlari bilan bog‘liq holda baholash maqsadga muvofiq. Rasmiy statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, viloyatda aholining iqtisodiy faollik darajasi 2024-yilda 69,0 foizni, 2025-yilda esa 69,3 foizni tashkil etgan. Bu mehnat bozoriga jalb etilgan aholi ulushining nisbatan barqaror ekanini ko‘rsatadi [1].

Shu bilan birga, ishsizlik darajasida sezilarli ijobiy siljish kuzatilgan. Qashqadaryo viloyatida ushbu ko‘rsatkich 2023-yilda 7,3 foiz, 2024-yilda 5,9 foiz bo‘lgan bo‘lsa, 2025-yilda 4,9 foizgacha pasaygan. Bu holat iqtisodiyotda

yangi bandlik imkoniyatlarining shakllanayotganidan dalolat bersa-da, mazkur ko'rsatkichni faqat ish o'rinlari soni bilan izohlash yetarli emas. Mehnatga layoqatli aholining mehnat bozoriga kirishi va unda barqaror qolishi uchun xizmatlar infratuzilmasining rivojlanganligi ham muhimdir.

2024-yil davomida Qashqadaryo viloyatidagi kambag'allikni qisqartirish va bandlikka ko'maklashish bo'limlariga ish qidirib 76 326 nafar fuqaro murojaat qilgan. Bu ko'rsatkich 2023-yildagi 67 344 nafar murojaatchidan yuqori bo'lgan. Mazkur raqam mehnat bozorida ish qidirish va bandlik xizmatlariga talab yuqori ekanini ko'rsatadi. Shu sababli bandlik xizmatlarini oddiy ro'yxatga olish mexanizmidan mehnat bozori talabiga mos kasbiy yo'naltirish, qayta tayyorlash, raqamli ko'nikmalar berish va ish beruvchi bilan tezkor bog'lash tizimiga transformatsiya qilish talab etiladi [1].

Qashqadaryo viloyatida xizmatlar bozorining jadal o'sishi mehnatga layoqatli aholi uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratmoqda. 2025-yilda viloyatda bozor xizmatlari hajmi o'tgan yilga nisbatan 13,6 foizga oshgan. 2026-yilning yanvar–iyun oylarida esa bozor xizmatlari hajmi 31 302,3 mlrd so'mga yetib, 2025-yilning mos davriga nisbatan 15,8 foiz real o'sish qayd etilgan [3]. Ushbu sur'at xizmatlar sektorining viloyat iqtisodiyotidagi faol o'suvchi yo'nalishlardan biri ekanligini ko'rsatadi.

Biroq xizmatlar hajmining umumiy o'sishi uning mehnatga layoqatli aholi ehtiyojlariga qay darajada mos ekanini to'liq ifodalamaydi. Shu bois xizmatlarning tarkibiy tuzilishini ham tahlil qilish zarur. 2025-yil yanvar–may oylarida Qashqadaryo viloyatida jami 19 048,5 mlrd so'mlik bozor xizmatlari ko'rsatilgan. Shundan yashash va ovqatlanish xizmatlari 6 970,2 mlrd so'm, savdo xizmatlari 3 288,3 mlrd so'm, transport xizmatlari 2 752,4 mlrd so'm, moliyaviy xizmatlar 2 128,6 mlrd so'm, aloqa va axborotlashtirish xizmatlari 648,5 mlrd so'mni tashkil etgan.

Mazkur tarkibdan ko'rinadiki, iste'mol xarakteridagi xizmatlar hali ham xizmatlar bozorida katta ulushni egallaydi. Masalan, 2025-yil yanvar–aprel

oylarida yashash va ovqatlanish xizmatlarining jami xizmatlar tarkibidagi ulushi 36,3 foiz, savdo xizmatlarining ulushi 17,2 foiz, transport xizmatlarining ulushi 14,5 foiz va moliyaviy xizmatlarning ulushi 11,1 foizni tashkil etgan. Bunday tuzilma xizmatlar bozorining aholining kundalik talablarini qondirishga yo'naltirilganligini ko'rsatadi. Biroq uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish nuqtayi nazaridan ta'lim, sog'liqni saqlash, axborot-kommunikatsiya va professional xizmatlarning ulushini oshirish maqsadga muvofiq.

Ayniqsa, ta'lim xizmatlari mehnatga layoqatli aholining inson kapitalini shakllantirishda asosiy vositalardan biridir. 2025-yil yanvar–may oylarida Qashqadaryo viloyatida ta'lim sohasidagi xizmatlar hajmi 643,1 mlrd so'mga yetib, 2024-yilning mos davriga nisbatan o'sish sur'ati 126,1 foizni tashkil etgan. Bu tahlil qilinayotgan asosiy xizmat turlari orasida yuqori o'sish sur'atlaridan biridir. Ta'lim xizmatlaridagi bunday o'sish kasbiy tayyorlash, qayta tayyorlash va malaka oshirish xizmatlariga bo'lgan talabning ortishi bilan uyg'unlashishi lozim.

Shu nuqtayi nazardan, viloyatda ta'lim xizmatlarining iqtisodiy samaradorligi faqat ta'lim hajmining ko'payishi bilan emas, balki bitiruvchilarning bandligi, ish beruvchilar talabiga muvofiqligi va mehnat unumdorligining o'sishi bilan baholanishi maqsadga muvofiq. Hududda neft-gaz, kimyo, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi, qurilish, xizmat ko'rsatish va raqamli iqtisodiyotga oid yangi kasblarga talab oshib borayotgan sharoitda mehnatga layoqatli aholining kasbiy malakasini ushbu talabga muvofiqlashtirish muhimdir.

Sog'liqni saqlash xizmatlari ham mehnat salohiyatining iqtisodiy samaradorligiga bevosita ta'sir etuvchi omildir. 2025-yil yanvar–may oylarida viloyatda sog'liqni saqlash sohasidagi bozor xizmatlari hajmi 254,7 mlrd so'mni tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 11,6 foizga oshgan. Mehnatga layoqatli aholining salomatligini saqlash ish vaqti

yo'qotishlarini kamaytirish, ishlab chiqarishdagi barqarorlikni oshirish va inson kapitalining faol xizmat davrini uzaytirishga xizmat qiladi. Shu bois profilaktik diagnostika, korporativ tibbiy xizmatlar, reabilitatsiya hamda masofaviy tibbiy xizmatlarni rivojlantirish hududiy mehnat unumdorligini oshiruvchi iqtisodiy omil sifatida qaralishi lozim.

Moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi esa mehnatga layoqatli aholining tadbirkorlik faoliyatini va o'zini o'zi band qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. 2025-yil yanvar–may oylarida moliyaviy xizmatlar hajmi 2 128,6 mlrd so'mni tashkil etib, yillik o'sish sur'ati 121,1 foizga yetgan [5]. Moliyaviy xizmatlarning bunday kengayishi kredit, to'lov, sug'urta va boshqa instrumentlarning aholiga yaqinlashayotganini anglatadi. Biroq keyingi bosqichda bu xizmatlarning mehnatga layoqatli aholini tadbirkorlikka jalb qilish, mikrofirmalar tashkil etish, oilaviy biznesni rivojlantirish va o'zini o'zi band qilishdagi real natijadorligini oshirish muhimdir.

Aloqa va axborotlashtirish xizmatlari esa mehnat bozorining yangi sifat bosqichini shakllantirmoqda. 2025-yil yanvar–may oylarida ushbu xizmatlar hajmi 648,5 mlrd so'mga yetib, 16,8 foizga o'sgan [4]. Raqamli xizmatlar kengayishi mehnatga layoqatli aholiga masofadan ish topish, elektron davlat xizmatlaridan foydalanish, onlayn ta'lim olish, elektron to'lovlar amalga oshirish va tadbirkorlik faoliyatini yuritish imkonini beradi. Shu sababli raqamli infratuzilma endilikda xizmatlarning alohida turi emas, balki barcha xizmatlar tizimini birlashtiruvchi platformaviy mexanizmga aylanmoqda.

Transport xizmatlarining rivojlanishi ham mehnat resurslarining hududlararo harakatchanligini kuchaytiradi. Viloyatning ayrim tumanlari geografik jihatdan Qarshi shahri va yirik sanoat markazlaridan uzoq joylashgani sababli, transport xizmatlari bandlikka erishish imkoniyatini belgilovchi muhim iqtisodiy omildir. 2025-yil yanvar–may oylarida transport xizmatlari hajmi 2 752,4 mlrd so'mga yetib, o'tgan yilga nisbatan 12,7 foizga o'sgan. Bu jarayon mehnat resurslarining harakatchanligini kengaytiradi,

biroq jamoat transportining ish joylari va ta'lim markazlariga mos yo'nalishlarda tashkil etilishi ham muhimdir.

1-rasm. Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko'rsatish tizimining rivojlanish dinamikasi¹

Mehnatga layoqatli aholining xizmat ko'rsatish sohasidagi ishtiroki gender nuqtayi nazaridan ham muhim tendensiyaning ko'rsatmoqda. Qashqadaryo viloyatida xizmat ko'rsatish sohasida jami bandlarning ayollar ulushi 2023-yildagi 42,5 foizdan 2024-yilda 47,8 foizga va 2025-yilda 49,8 foizga yetgan. Bu ko'rsatkich xizmatlar sektorining xotin-qizlar bandligini ta'minlashdagi ahamiyati ortib borayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayollarning iqtisodiy faollik darajasi 2025-yilda Qashqadaryoda 62,8 foizni tashkil etgan. Demak, bolalarni parvarishlash xizmatlari, moslashuvchan ish tartibi, masofaviy bandlik va kasbiy qayta tayyorlash xizmatlarini rivojlantirish ayollar iqtisodiy faolligini yanada oshirishi mumkin [2].

Viloyatda iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha bandlik tarkibi ham transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Masalan, qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligida band aholi soni 2024-yildagi 273,5 ming kishidan 2025-yilda 296,1 ming kishiga, ishlab chiqarish sanoatida esa 66,5 ming

¹ Muallif ishlanmasi

kishidan 68,8 ming kishiga oshgan. Bu holat xizmatlar tizimini qishloq va sanoat iqtisodiyoti ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi [2]. Qishloq hududlarida agrar konsalting, logistika, veterinariya, texnika ta'miri, sug'urta, moliyalashtirish va raqamli savdo xizmatlari kengaytirilsa, mehnat unumdorligi va daromadlarning o'sishiga erishish mumkin. Mazkur jarayonlardan kelib chiqib, Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko'rsatish tizimining bir necha asosiy rivojlanish tendensiyalarini ajratish mumkin.

Birinchi tendensiya — xizmatlar hajmining iqtisodiyotning boshqa asosiy tarmoqlariga nisbatan tez sur'atlarda o'sib borayotganidir. Bu xizmatlar sektorini hududda yangi ish o'rinlari va daromad manbalarini yaratadigan asosiy drayverlardan biriga aylantirmoqda.

Ikkinchi tendensiya — xizmatlarning iste'mol yo'nalishidan inson kapitalini qo'llab-quvvatlovchi xizmatlar tomon bosqichma-bosqich siljishidir. Ta'lim, moliyaviy va axborot xizmatlari hajmining nisbatan yuqori o'sishi buning ifodasidir.

Uchinchi tendensiya — raqamlashtirishning xizmat ko'rsatish tizimiga kirib borishidir. Raqamli to'lovlar, onlayn ta'lim, elektron bandlik xizmatlari, masofaviy maslahat va elektron savdo mehnatga layoqatli aholi uchun xizmatlardan foydalanish xarajatlarini kamaytirmoqda.

To'rtinchi tendensiya — xizmatlar sektorining bandlikni, jumladan xotin-qizlar bandligini ta'minlashdagi ahamiyati ortib borayotganidir.

Beshinchi tendensiya — xizmatlarga talabning hududiy differensiallashuvidir. Qarshi shahri va boshqa urbanizatsiyalashgan hududlarda moliyaviy, ta'lim, sog'liqni saqlash va axborot xizmatlari nisbatan yuqori konsentratsiyalangan bo'lsa, chekka qishloq hududlarida xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari transport va infratuzilma omillariga ko'proq bog'liq.

Shu sababli kelgusida Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko'rsatish tizimini "xizmat turi" bo'yicha emas, balki "insonning mehnat hayoti sikli" asosida shakllantirish maqsadga muvofiq. Mazkur yondashuv fuqaroning kasb tanlashidan boshlab, ta'lim olishi, ish qidirishi, ishga joylashishi, malaka oshirishi, tadbirkorlik qilishi, sog'lig'ini tiklashi va qayta band bo'lishigacha bo'lgan jarayonni yagona xizmatlar zanjirida birlashtiradi.

Bunda hududiy xizmat ko'rsatish markazlari bandlik, ta'lim, moliyaviy, yuridik va maslahat xizmatlarini bir joyda taqdim etuvchi "yagona xizmat nuqtasi" shaklida tashkil etilishi mumkin. Bu aholining xizmat olish uchun sarflaydigan vaqt va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi.

Ikkinchidan, har bir tuman kesimida mehnat bozorining raqamli profili shakllantirilishi maqsadga muvofiq. Unda bo'sh ish o'rinlari, talab etilayotgan kasblar, ish haqi darajasi, mavjud o'quv kurslari, transport imkoniyatlari hamda aholining kasbiy tarkibi haqidagi ma'lumotlar birlashtirilishi zarur. Bunday tizim xizmatlarni talab asosida rejalashtirish imkonini beradi.

Uchinchidan, xizmatlar samaradorligini baholashda faqat xizmat hajmiga asoslangan yondashuvdan natijaviy yondashuvga o'tish lozim. Masalan, bandlik xizmatining samaradorligi murojaatlar soni bilan emas, barqaror ishga joylashganlar ulushi bilan; kasbiy ta'lim samaradorligi tinglovchilar soni bilan emas, kursdan keyingi bandlik va daromad o'sishi bilan; moliyaviy xizmatlar esa ajratilgan kredit miqdori bilan emas, tashkil etilgan barqaror biznes va yangi ish o'rinlari bilan baholanishi maqsadga muvofiq.

To'rtinchidan, xizmatlarni hududiy joylashtirishda aholi soni bilan bir qatorda iqtisodiy faollik, ishsizlik, transport masofasi, tarmoq tarkibi va xizmatlardan foydalanish intensivligini hisobga oluvchi differensial yondashuv joriy etilishi zarur.

Beshinchidan, xizmatlar sohasida xususiy sektor ulushini kengaytirish bilan birga, xizmat sifati va natijadorligini baholaydigan institutsional mexanizm shakllantirilishi lozim. Ayniqsa, kasbiy ta'lim, bandlikka ko'maklashish, rekruting, IT-ta'lim, moliyaviy maslahat va sog'lomlashtirish xizmatlarida xususiy provayderlarning imkoniyatlaridan faol foydalanish mumkin.

O'tkazilgan tadqiqot Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko'rsatish tizimi bosqichma-bosqich kengayib, hududiy iqtisodiyotning mustaqil va yuqori o'sish sur'atiga ega segmentiga aylanayotganini ko'rsatdi. Viloyatda bozor xizmatlari hajmining barqaror oshib borishi, ta'lim, moliyaviy, aloqa, transport va sog'liqni saqlash xizmatlaridagi ijobiy dinamika mehnat salohiyatini qo'llab-quvvatlash uchun iqtisodiy baza shakllanayotganligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, xizmatlar tarkibida kundalik iste'molga yo'naltirilgan yo'nalishlarning yuqori ulushi saqlanib qolayotgani mehnat unumdorligini oshiruvchi professional, raqamli, ta'lim va sog'lomlashtirish xizmatlarini tezroq rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantirishda xizmat hajmini oshirishdan ko'ra uning bandlik, daromad, kasbiy salohiyat va mehnat unumdorligiga ta'sirini kuchaytirish ustuvor vazifaga aylanishi kerak.

Tadqiqot natijalari asosida Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko'rsatishni rivojlantirishning quyidagi ustuvor yo'nalishlari taklif etiladi: hududiy xizmatlarni mehnat bozori ehtiyojlari asosida rejalashtirish; tumanlar kesimida raqamli mehnat bozori profillarini shakllantirish; bandlik va kasbiy xizmatlarni yagona raqamli platforma orqali muvofiqlashtirish; xizmat ko'rsatish samaradorligini natijaviy indikatorlar asosida baholash; chekka hududlarda xizmatlarning transport va raqamli qulayligini oshirish; xotin-qizlar va yoshlarning xizmatlar orqali iqtisodiy

faolligini rag‘batlantirish; xususiy provayderlar ishtirokini kengaytirish; kasbiy ta’limni real ish beruvchilar ehtiyoji bilan integratsiyalash.

Demak, Qashqadaryo viloyatida mehnatga layoqatli aholiga xizmat ko‘rsatish tizimini mehnat bozori, inson kapitali va hududiy rivojlanish siyosatini birlashtiruvchi kompleks mexanizm sifatida shakllantirish xizmatlar sohasining iqtisodiy samaradorligini oshirish, aholi bandligini mustahkamlash va hududning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Qashqadaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy holati raqamlarda. – Toshkent, 2026.
2. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi. Qashqadaryo viloyati xizmatlar sohasining asosiy ko‘rsatkichlari. – Qarshi, 2025.
3. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi. Qashqadaryo viloyatida xizmatlar sohasining asosiy turlari bo‘yicha ko‘rsatkichlar. – Qarshi, 2026.
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Aholining iqtisodiy faollik darajasi. SIAT statistik ma’lumotlar bazasi.
5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Ishsizlik darajasi. SIAT statistik ma’lumotlar bazasi.
6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Band aholi sonining iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha taqsimlanishi. SIAT statistik ma’lumotlar bazasi.
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Xizmat ko‘rsatish sohasida jami bandlardan ayollarning ulushi. SIAT statistik ma’lumotlar bazasi.
8. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi. Qashqadaryo viloyatining statistik axborotnomasi. Bandlik va mehnat. – Qarshi, 2025.